

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОГО АРТИСТИЗМУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

УДК 378.011.3-057.175:78

Софроній З.В.

У статті розглянута проблема формування виконавського артистизму майбутніх учителів музики у процесі виконавської диригентсько-хорової діяльності, здійснено теоретичний аналіз понять “артистизм”, “педагогічний артистизм”, “виконавський артистизм” майбутніх учителів музики.

Ключові слова: артистизм, виконавський артистизм, майбутні учителі музики.

К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИСПОЛНИТЕЛЬСКОГО АРТИСТИЗМА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ

Софроний З.В.

В статье рассматривается проблема формирования исполнительского артистизма будущих учителей музыки в процессе исполнительской дирижерско-хоровой деятельности, представлен теоретический анализ понятий “артистизм”, “педагогический артистизм”, “исполнительский артистизм” будущих учителей музыки.

Ключевые слова: артистизм, исполнительский артистизм, будущие учителя музыки.

THE PROBLEM OF FORMATION OF PERFORMING ARTISTRY OF FUTURE MUSIC TEACHERS

Sofronii Zoya

The problem of formation of the performing artistry of future music teachers in the process of conducting and performing choral activities, presents a theoretical analysis of the concepts of «artistry», «teaching artistry», «performing artistry of» future music teachers.

Keywords: artistry, artistry performing, future music teachers.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Динамічний характер сучасного життя висуває підвищені вимоги до педагогічної майстерності й особистісних якостей майбутніх учителів, адже саме вони покликані виховувати покоління нового ХХІ століття. Особистісний вплив на формування духовного світу підростаючого покоління є визначальним. Особливо актуальною у педагогіці постає проблема формування артистизму – важливої професійної особистісної якості вчителя, яка сприяє самореалізації і вирішенню професійно-творчих завдань. У процесі професійної підготовки майбутніх учителів музики вирішення цієї проблеми потребує спеціального дослідження, адже вчитель музики у поєднанні із педагогічними завданнями повинен уміти виконати інструментальний, вокальний твір, здійснювати керівництво хоровою діяльністю учнів тощо. Відтак, кожна така музично-педагогічна діяльність потребує сформованості виконавського артистизму – однієї із професійно-

значимих якостей майбутніх учителів музики, яка вказує на рівень його педагогічної і музично-виконавської майстерності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення зазначеної проблеми і на які спирається автор. У педагогічній науці проблема формування педагогічного артистизму й акторсько-сценічних умінь знайшла відображення в роботах цілої низки дослідників. Так, окремі аспекти проблеми розроблені у працях В. Абрамяна, М. Барахтяна, О. Булатової, В. Загвязинського, М. Лазарева, Н. Тарасевич та інших. Дослідники акцентують увагу на особливостях використання здобутків театральної педагогіки у процесі майбутніх учителів до професійної діяльності, зокрема, професійного спілкування. Даної проблеми торкаються дослідники педагогічної майстерності О. Абдулліна, Ю. Азаров, В. Бутенко, Ф. Гоноболін, І. Зязюн, В. Кан-Калік, Н. Кузьміна, А. Мудрик, Г. Сагач, В. Сластьонін, В. Ягупов та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Аналіз психолого-педагогічних і музикознавчих праць вказує на те, що формування артистизму майбутніх учителів музики є необхідною професійно-важливою якістю в оволодінні педагогічною майстерністю. Однак, попри значущість кола розглянутих питань, постановка проблеми формування виконавського артистизму майбутніх учителів музики не набула висвітлення у науковій літературі.

Формулювання цілей статті, постановка завдання. Мета статті – розкрити специфіку формування виконавського артистизму майбутнього учителя музики; здійснити теоретичний аналіз понять “артистизм”, “педагогічний артистизм”; визначити характерні особливості “виконавського артистизму” майбутніх учителів музики, запропонувати визначення досліджуваного феномену.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття “артистизм” походить від латинського слова *ars, artus* – “ремесло, мистецтво, наука, уміле володіння майстерністю” [14, 236]. Сучасні словники тлумачать даний феномен як “...тонку майстерність у мистецтві, віртуозність у роботі” [12, 36]; “...видатні здібності, художня обдарованість, ...особливе вміння тримати себе, витонченість манер, елегантність рухів тощо” [14, 236]. За визначенням С. Ожегова, артист – це “творчий працівник, який займається публічним виконанням творів мистецтва: актор, співак, музикант” [12, 29]. Тобто артистизм є загальнокультурним поняттям і належить до різноманітних сфер людської діяльності. Отже, артистизм характеризують як видатні здібності, художню обдарованість та високу майстерність, віртуозність, досягнуту у мистецтві чи у будь-якій галузі.

У науковій літературі визначення артистизму як компоненту педагогічної майстерності подається неоднозначно. Педагогічний артистизм трактують як якість педагога-майстра, що функціонує на усіх етапах педагогічної діяльності. Так, В. Загвязинський уважає, що артистизм – це особлива, образно-емоційна мова творення нового; проникливий стиль співтворчості педагога й учня, орієнтований на розуміння й діалог з іншим, другодомінантність; витончене й тонке мереживо створення живого почуття, знання й змісту, що

народжуються “тут і зараз”. Це здатність майже миттєво переключатися на нові ситуації, опинитися в новому образі... Це багатство особистісних проявів, образний шлях постановки й вирішення проблеми, гра уяви, добірність, натхнення, відчуття внутрішньої волі [6, 31]. О. Булатова, доповнюючи визначення В. Загвязинського, відзначає, що артистизм педагога – це “...не лише здатність красиво, вражаюче, переконливо щось передавати, емоційно впливаючи на вихованця... Істинний артистизм – це багатство і краса внутрішнього світу педагога, вміння вирішувати завдання, проектувати майбутнє, уявляючи його в образах, використовуючи фантазію та інтуїцію, гармонізуючи логічне й естетичне. Артистизм не можна навчитися, прочитавши або запам’ятовувавши положення, що містяться у книгах. Можна зрозуміти й прийняти ідеї, включитися в роботу щодо виявлення й розвитку здібностей і вмінь, пов’язаних з фантазією та інтуїцією, імпровізацією, технікою й виразністю мови й рухів, самопрезентацією, відкритістю, переконливістю у служінні добру й красі, у пробудженні й вироццванні кращих якостей довірених педагогові молодих людей [4, 47].

На думку М. Лазарева, педагогічний артистизм – “це перш за все яскраве, виразне втілення не чужих, а власних почуттів, власної духовної висоти, власної унікальної любові до предмета і до дітей, які сприймають або не сприймають його. Для цього вчитель має мати поставлений, а, значить, приємний, сильний голос, володіти інтонаційними барвами, виразно-лаконічною мімікою та жестами, тонким доречним гумором...” [10, 61].

За твердженням М. Барахтяна, сформовані артистичні вміння вчителя є показником яскравості його педагогічної майстерності, надають їй нові якості, створюють можливості для саморозкриття, підвищення власного етичного та естетичного рівня, набуття професійних знань і ставлення до дійсності у неординарному, оригінальному стилі діяльності [3].

У роботах В. Загвязинського, В. Кан-Каліка, Н. Кузьміної, В. Орлова доведено, що педагогічний артистизм включає в себе значний арсенал засобів вербальної і невербальної комунікації, образне мислення, відчуття внутрішньої свободи, багатство виявів особистості, розвинуту увагу, уяву, вишуканість, одухотвореність; здібність до перевтілення, привабливість, емоційність; вміння розуміти внутрішній стан учня (емпатія, перцепція), точно впливати на нього, встановлювати стосунки на позиціях психологічної рівності, перебудовувати власну поведінку залежно від педагогічних ситуацій; вміння транслювати оптимізм, позитивне ставлення до учнів, уникати комунікативних штампів: передбачуваності реакцій і дій, стереотипів поведінки, які не дозволяють учителеві повністю розкритися як особистості; оптимальне поєднання загальнолюдських і професійно-необхідних знань, вмінь, навичок, які дозволяють стимулювати й діагностувати рівень розвитку інтелектуальної та духовної сфер учня, вводити його у світ мистецтва, організовувати продуктивну діяльність, формувати соціально-ціннісні орієнтації; вміння керувати собою, своїми діями, емоціями, зберігати витримку й самовладання навіть у стресових ситуаціях, умовах негативних емоційних впливів, взаємодіяти з учнями у процесі вирішення педагогічних завдань. Отже, педагогічний артистизм є складником професійно-педагогічної майстерності вчителя.

У контексті нашого дослідження особливої значимості набувають праці науковців-музикантів О. Апраксиної, Л. Арчажникової, А. Козир, Г. Падалки, О. Олексюк, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової та ін. Так, О. Апраксина підкреслює, що артистизм вчителя – це не мрія, а нагальна потреба, доступна тому, хто дійсно бажає розвивати в собі цю якість [1]. Г. Падалка вказує, що театральне мистецтво має великий потенціал щодо розвитку артистизму майбутнього вчителя музики. “Акторська діяльність вимагає від студентів широти уяви, швидкої реакції, вміння інтуїтивно уподібнювати сценічну поведінку відповідно до рольових потреб тощо... Освоюючи різні види театрального мистецтва, студенти розвивають у собі таку необхідну для вчителя якість, як артистизм” [13, 59].

Трактування поняття артистизму вчителя музики в науковій літературі є неоднозначним, зокрема, артистизм розглядають: як особистісно-адаптивний комплекс (Л. Белухін); як необхідний компонент спілкування (Л. Баренбойм); як компонент художньо-комунікативних умінь педагога-музиканта (Л. Майковська); як показник професійної комунікативної компетентності (А. Підгірна); як форма прояву професійної майстерності хорового диригента (С. Казачков).

Виконання музично-педагогічної діяльності передбачає сформованість у майбутніх учителів музики як педагогічних умінь, так і музично-виконавських. Визначальною характеристикою останніх є наявність творчого начала, яке проявляється в умінні яскраво і образно виконувати музичні твори. Виконання інструментального твору потребує від учителя музики вміння цікаво розповідати й організовувати вступну бесіду, мімікою і пантомімікою виражати свої емоційні переживання художнього образу, орієнтуючись на сприйняття дитячої аудиторії. У процесі вокального виконавства – демонстрації пісні, майбутній вчитель музики повинен уміти тримати себе перед дитячою аудиторією, перевтілюватись відповідно до змісту й образу твору, виражати свої емоції мімікою, пантомімікою, сценічними жестами. Водночас, диригентсько-хорова виконавська діяльність вчителя музики потребує цілої системи артистичних умінь: розвитку внутрішньої психотехніки, надзвичайно розвинутої міміки, пантоміміки, емоційності. Відтак, яскраве виконання музичних творів здатне пробудити у школярів інтерес до музично-виконавської діяльності: сольного співу, гри на дитячих музичних інструментах, хорового співу. Вчитель музики повинен бути водночас і педагогом, і співаком, і музикантом, і актором.

За останні десятиліття значно зросла увага дослідників до проблеми використання засобів театрального мистецтва у підготовці майбутніх учителів. Цінними для музичної педагогіки є дослідження С. Гіппіуса. Науковець виокремлює складові елементи органічної дії щодо вправ, спрямованих на формування техніки вчителя на уроці і актора в умовах сцени: сприйняття оточуючого середовища органами чуття, пам'ять вражень, внутрішнє бачення, уява і фантазія; безперервний внутрішній мовний супровід дії; спрямована зосереджена увага; розподіл уваги і її переключення; пам'ять фізичних дій, м'язовий контролер необхідних фізичних напружень; взаємозв'язок і взаємодія з партнером, спілкування, ставлення до нього; дія з предметом і відношення до нього; темпоритм дії і зміни темпоритму; оцінка подій і фактів; логіка,

послідовність і завершеність безперервного ланцюга окремих елементарних дій; продуктивність дії – її усвідомлена мета, відчуття правди і віри в реальність задуму [5].

В. Львов, зіставляючи здібності акторів і педагогів, виокремлює чотири кола здібностей вчителя, який працює згідно з принципами сценічної педагогіки. Перше коло здібностей до педагогічної діяльності складають комунікабельність, емоційна стійкість, професійне бачення, динамізм, оптимізм, креативність. Друге коло характеризують здібності, характерні усім видам мистецтва: уява, образна пам'ять, образне мислення, здатність переводити абстрактну ідею в образну форму, активна реакція на явища дійсності, тонка чутливість, загальна емоційна сприйнятливність. До цього кола вчений також долучає специфічні художні властивості і почуття особистості: тонкий смак, чуття міри, форми, поетичне відчуття, тобто здатність у повсякденному бачити особливе, неповторне. Третє коло здібностей виокремлюється в галузі театральної режисури: аналітичні, сутєстивні, експресивні, організаторські. Четверте коло здібностей складають сценічний темперамент, здатність до перевтілення, здатність переконувати і захоплювати, сценічно яскраві зовнішні дані [8].

Необхідність поєднувати в особі вчителя музики риси артиста і педагога підкреслює у своїй монографії С. Казачков. На думку автора, поєднання цих двох іпостасей – справа не проста, справа, яка потребує свідомої установки і досвіду, це не механічна процедура, а вольовий акт, який кожного разу потрібно здійснювати наново [9].

В. Ариуткін у своєму дослідженні визначає артистизм як “здатність комунікативного впливу на публіку шляхом зовнішнього вираження артистом внутрішнього змісту художнього образу на основні сценічного перевтілення” і містить в собі сценічне перевтілення, сценічний рух і сценічну увагу [2, 5].

Для нашого дослідження становить інтерес робота російської дослідниці Л. Майковської, яка “артистизм дії” розглядає як особливу якість особистості педагога-музиканта, як узагальнену специфічну здібність, котра дозволяє успішно здійснювати художньо-комунікативну діяльність на уроці музики. Автор характеризує артистизм як складову художньо-комунікативної культури музиканта-педагога, яка інтегрує у своєму змісті емоційно-експресивні, художньо-інтелектуальні і художньо-операційні сторони комунікативної діяльності. На думку дослідниці, артистизм акумулює у своєму змісті найбільш значимі сторони загально-педагогічної культури і передбачає мобільність психічних процесів. Артистичне начало виступає важливою якісною характеристикою музично-виконавської діяльності, пронизуючи усі аспекти художньо-педагогічної творчості [11].

Формування артистизму вчителя музики у процесі виконавської диригентсько-хорової діяльності залежить від специфіки даної діяльності. Доцільно зазначити, що в умовах концертного виступу в арсеналі вчителя музики – керівника хору, залишаються лише засоби невербального спілкування і взаємодії з його творчими партнерами, з допомогою яких він передає хору своє бачення виконуваного твору. Постійне випередження дій диригента у часі створює умови для оцінки ним попереднього результату діяльності хору, зіставлення його з власним ідеальним звуковим еталоном і вироблення нових рішень з метою корекції негативних виконавських моментів. Диригент, який діє у

даний момент, аналізуючи виконане, знаходиться у майбутньому, внутрішньо моделюючи наперед звучання музики, завдяки чому створюється можливість регуляції і корекції звучання.

Власне диригентсько-хорове виконавство неможливе без здійснення зворотного зв'язку: диригент-хормейстер у своїй діяльності постійно зорієнтований на отримання “відповіді” на своє звернення до хору, на внесення необхідних коректив у процесі виконання. Кожна дія диригента передбачає дію-відповідь, а сам процес диригування є діалогом між диригентом і співаками, постійним і нерозривним процесом взаємодії керівника з колективом. Важливим компонентом у структурі взаємодії диригента з хором є його сугестивні дії, обумовлені специфікою диригентського виконавства. Психологічний вплив диригента на хор здійснюється шляхом навіювання і зараження виконавців своїм емоційно-психічним станом. “Вольова хвиля”, “внутрішня енергія” – все це сила, завдяки якій керівник управляє хором, без якої творчість неможлива. Розвиток цієї енергії є необхідним. Ця якість є характерною для формування виконавського артистизму керівника хору, яка піддається вправлянню і потребує обов'язкового розвитку у майбутніх учителів музики.

В оволодінні майстерності акторського впливу на виконавський колектив вирішальну роль відіграють природні задатки майбутніх учителів музики, які формуються у процесі навчання і практичної виконавської діяльності. За визначенням І.Зязюна, для оволодіння вказаною майстерністю необхідними є такі здібності особистості як: комунікативні: привітність, доброзичливість; перцептивні: спостережливість, емпатія, інтуїція; динамізм особистості: здатність до вольового впливу і логічного переконання; емоційна стійкість – здатність володіти собою; оптимістичне прогнозування; креативність – здатність до творчості [7]. Розвиток вказаних здібностей у процесі музично-виконавської підготовки забезпечує формування виконавського артистизму майбутніх учителів музики.

Отже, виконавський артистизм – це не тільки здатність до перевтілення, а цілісна система професійно-важливих особистісних якостей, які забезпечують яскраве і образне виконання музичних творів, вільне самовираження майбутнього вчителя музики у процесі музично-виконавської діяльності. Цей процес містить у собі не тільки задум, але і втілення цього задуму. Успішність його залежить від глибини підготовчої роботи і від високого ступеню сформованості особистості.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Формування виконавського артистизму майбутніх учителів музики у процесі музично-виконавської діяльності потребує розробки структури досліджуваного феномену, спеціальних прийомів і методів його формування у процесі диригентсько-хорової діяльності.

Література:

1. Апраксина О.А. Методика музыкального воспитания в школе: учеб. пособ. для студ. пед. инст. по спец. 2119 «Музыка и пение» / Ольга Александровна Апраксина. – М. : Просвещение, 1983. – 222 [2] с.
2. Арюткин В.Б. Формирование способности к самоорганизации, самоуправлению и саморегуляции у будущих музыкантов-педагогов. Автореф. дисс... канд. пед. наук. – Казань, 1989. – 22 с.

3. Барахтян М.М. Особливості творчої професійної діяльності соціально-го педагога // Наука і сучасність. — К. : Логос, 2004. — Т. 43. — С. 12-20.
4. Булатова О.С. Педагогический артистизм : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. — М. : Издат. центр “Академия”, 2001. — 240 с.
5. Гишпиус С.В. Тренинг развития кретивности. Гимнастика чувств /Сергей Васильевич Гишпиус. — СПб : Речь, 2001. — 346 с. — (Психологический тренинг).
6. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя. — М. : Педагогика, 1987. — 160 с.
7. Зязюн И.А., Кривонос И.Ф., Тарасевич Н.Н. Основы педагогического мастерства / И.А.Зязюн, И.Ф.Кривонос, Н.Н.Тарасевич. — М. : Просвещение, 1989. — 302 с.
8. Ильев В.А. Технология театральной педагогики в формировании и реализации замысла школьного урока: учебное пособие для учителей средних школ и студ. пед. ин-тов / В.А.Ильев. — М. : Аспект Пресс, 1993. — 127 с.
9. Казачков С. А. Дирижёрский аппарат и его постановка. — М. : МУЗ-ГИЗ, 1967. — 162 с.
10. Лазарев М.О. Основи педагогічної творчості : навчальний посібник для пед. ін-тів. — Суми : ВВП “Мрія”-ЛТД, 1995. — 212 с.
11. Майковская Л.С. Подготовка будущего учителя музыки к художественно-коммуникативной деятельности (артистизм действий). Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. — М. : МГУ, 1992. — 16 с.
12. Ожегов С.И. Словарь русского языка: 70000 слов / Под ред. Н.Ю. Шведовой. — 22-е изд., стер. — М. : Рус. яз., 1990. — С. 36.
13. Падалка Г.М. Естетична культура майбутніх вчителів та умови її формування / Галина Микитівна Падалка // Вища і середня педагогічна освіта. — К., 1991.— №15. — С. 56-67.
14. Словарь современного русского литературного языка : в 20 т./ АН СССР. Ин-т рус. яз.; Гл. ред. К.С.Горбачевич. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Рус. яз. — Т. 1: А-Б. — 1991. — С. 234.

АКМЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

УДК 378.016:78-051:37.015.31

Аксиніна Н.М.

У статті розглянуто акмеологічні особливості розвитку креативного мислення майбутніх учителів музики, що сприяє професійному саморозвитку, підвищенню продуктивності музично-педагогічної діяльності, а також становленню індивідуальності особистості, досягнення найвищих і найкращих показників.

***Ключові слова:** акмеологічний підхід, креативне мислення, вчитель музики.*

АКМЕОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ

Аксинина Н.Н.

В статье рассматриваются акмеологические особенности развития креативного мышления будущих учителей музыки, что способствует профессиональному развитию, повышению продуктив-